

GIF OP HET LAND

Reinder Hoekstra

De Milieuraad Drenthe organiseert naar aanleiding van de verontreiniging van het Drentse drinkwater met 1,2 dichloorpropanaan, deze winter thema-avonden over het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de landbouw. Daarbij gaat het vooral om hun mogelijke invloed op bodem en grondwater. Deze avonden zijn vooral gericht op boeren, maar zeker ook interessant voor de burger die door de propanaanverontreiniging nauw hierbij betrokken is geraakt. De hoofdvraag is: hoe beschermen we onze bodem en grondwater en onszelf tegen dergelijke structurele incidenten met bestrijdingsmiddelen?

De stadjer die naar Gasseltemijveen reist, om daar in de vrije natuur te canoën, komt bedrogen uit. Nog maar net gewend aan die vreemde roeispanen, voorzichtig het evenwicht bewarend, ziet hij al na de eerste bocht een boer zijn spuitmachine vullen met het water uit de Hunze.

Dat past niet bepaald in zijn beeld van de wild-waterpeddelaar op zoek naar avontuur. Maar het is wel het beeld dat onlosmakelijk verbonden is met de Drents-Groningse veenkolonien. Dat roept niet alleen bij hem een wrange smaak op. Het wantrouwen ten aanzien van het gebruik van bestrijdingsmiddelen is algemeen. Dat is ook geen wonder, gezien de vele kalamiteiten die zich in de loop der geschiedenis met deze middelen hebben voorgedaan. De recente verontreiniging van het Drentse drinkwater heeft dit nog eens stevig versterkt. Wat groeistof is voor de één, is nog steeds gif voor de ander.

Is dit huidige wantrouwen terecht? Of is hier sprake van een *'erfenis uit het verleden'* en hebben we inmiddels zoveel van onze fouten geleerd dat een stadse *'Mik van wantrouwen'* eigenlijk niet meer op zijn plaats is?

Terugblik

De discussie rond de negatieve gevolgen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen op het milieu is zo'n 20 jaar oud. In de zestiger jaren namen het gebruik van deze middelen en het besef welke bedreigingen ze inhielden gelijktijdig sterk toe. De sombere voorspellingen in *'Si'ent Spring'* werden bewaarheid toen de desastreuze gevolgen van middelen als DDT, de *'drins'* en 2, 4, 5 T aan het licht kwamen. Inmiddels waren de-

ze middelen al jaren in gebruik en hadden ze overal diepe sporen achtergelaten.

In 1971 raakte ook de overheid ervan overtuigd dat het gebruik van bestrijdingsmiddelen gepaard ging met een aantal *'ongunstige neveneffecten'*. Het zou daarbij vooral gaan om effecten die ten tijde van het toelaten nog niet bekend waren en die pas bleken op te treden na jarenlang gebruik.

Dit leidde ertoe dat in 1975 de Bestrijdingsmiddelenwet werd gewijzigd, zodat deze wet nu ook kon bijdragen *'tot een betere bewaking van het leefmilieu van mens, dierenplaat tegen ongunstige neveninvloeden'*.

Deze ingrijpende wetswijziging had weinig invloed op de omvang van het gebruik van deze middelen.

	1976	1984
Insecticiden/acericiden	554	653
Fungiciden	2235	3958
Herbiciden/doodspuitmiddelen	4509	3985
Grondontsmettingsmiddelen	11330	10923
	18628	19519

Het gebruik van de belangrijkste bestrijdingsmiddelen in Nederland (tonnen actieve stof)

Maar er is wel veel veranderd in de aard van de middelen. De wet stelt nu dat een nieuw middel voordat het op de markt wordt toegelaten ook uitgebreid moet worden bekeken op zijn mogelijke gevolgen voor mens en milieu. De eisen die men aan de middelen stelt zijn sindsdien steeds scherper geworden. Veel *'zware jongens'* zijn inmiddels dan ook van de markt verdwenen. Sinds het begin van de jaren zeventig is ook gekeken naar de mogelijke bedreiging die bestrijdingsmiddelen kunnen opleveren voor het drinkwater. Middelen die in het algemeen wel toelaatbaar werden geacht, maar waarvan het gebruik risico's inhield voor de drinkwatervoorziening, kwamen op de *'zwarte lijst'*. Het gebruik van deze middelen zou verboden worden in waterwingebieden. Zou, want vervolgens liet men na deze papieren regeling ook daadwerkelijk uit te voeren. Pas in 1984 is via de Bestrijdingsmiddelenwet het gebruiksverbod van zwarte lijst-middelen in waterwingebieden geregeld. Tot—en ook na—die tijd zijn deze

middelen echter gebruikt in talloze waterwingebieden, met alle gevolgen vandien. De dichloorpropanaanverontreiniging maakt duidelijk dat deze middelen ook daadwerkelijk het drinkwater vergiftigen. Het is schrijnend om te moeten constateren dat het middel DD—een mengsel van dichloorpropeen en dichloorpropanaan—al in 1973 *'zwart'* verklaard is en dat in de beoordeling van 1976 al is vermeld dat het bijproduct 1,2 dichloorpropanaan *'slechts langzaam in de bodem wordt afgebroken'*. (1) Zowel de rijksoverheid als provincies zijn dus duidelijk in gebreke gebleven. Men verwijst naar elkaar maar treft niet zelf de noodzakelijke maatregelen. Dit geeft aan dat nu nog veel te lichtvaardig over de mogelijke risico's wordt gedacht (pas *a/s het kalfverdrongen* is...).

De gevolgen van de aantasting van bodem en grondwater komen nu pas voor een breed publiek goed in beeld. Akkumulatie en uitspoeling van deze middelen zijn helaas veel abstrakter dan gif in je voedsel of dode roofvogels in het bos, maar leidt uiteindelijk tot hetzelfde resultaat.

De dichloorpropanaanverontreiniging staat dan ook niet op zich, maar is tekenend voor het beleid en de wetgeving ten aanzien van het gebruik van bestrijdingsmiddelen (*... dempt men de put*).

Wet bodembescherming

Zou de Wet bodembescherming misschien verandering in deze situatie (kunnen) brengen? Immers, ze is speciaal ontworpen om in *'het belang van de bescherming van het milieu en van de volksgezondheid regels te stellen teneinde de bodem en 'm het bijzonder het grondwater te beschermen voorzover bestaande regelingen daarvoor geen of in onvoldoende mate uitkomst bieden'*. (2)

De Wet bodembescherming vult de Bestrijdingsmiddelenwet dus aan. Via de Bestrijdingsmiddelenwet was het niet mogelijk voorschriften te geven voor het maximale gehalte aan bestrijdingsmiddelen (residuen) in de bodem. Men kon de regels veel moeilijker per gebied differentiëren en men kon geen voorschriften geven met betrekking tot de per oppervlakte-eenheid aan de bodem toe te voegen middelen. Bovendien kent de Wet bodembescherming *'bodembeschermingsgebieden'* en *'grondwaterbeschermingsgebieden'* terwijl in de huidige situatie alleen sprake is van waterwingebieden.

Op zich zijn er dus diverse mogelijkheden voor aanvullende regelgeving. Het ziet er echter niet naar uit dat deze aanvulling in de nabije toekomst gerealiseerd gaat worden. Wellicht speelt de gedachte dat de Bestrijdingsmiddelenwet een afdoende bescherming biedt voor het milieu een grote rol. Jammer genoeg sluit het huidige toelatingsbeleid deze risico's echter niet uit. Bij de beoordeling van een middel geldt nog steeds niet dat eerst bewezen moet worden dat het geen onaantoonbare schade kan opleveren voordat het op de markt wordt toegelaten. Bovendien is de toelating nog te veel gericht op een gemiddeld gebruik en houdt het nog te weinig rekening met de verschillende omstandigheden waaronder bestrijdingsmiddelen worden toegepast. Te denken valt daarbij aan kwetsbare bodems, bijzondere groundbewerkingen, uitzonderlijke weersomstandigheden ed.

En, natuurlijk, worden de risico's gewogen ten opzichte van andere belangen en zijn korte-termijnbelangen vaak doorslaggevend.

Ook het provinciale beleid sluit momenteel niet uit dat bestrijdingsmiddelen ook in de toekomst de bodem en het grond(drink)water zullen verontreinigen. Het gebruik van zwarte-lijst-middelen is buiten waterwingebieden zonder meer toegelaten. De gevolgen die dit heeft voor waardevolle ecosystemen zijn (nog) door niemand in te schatten. Ze zijn nog niet onderzocht. De gevolgen voor de toekomstige drinkwatervoorziening zijn beroerd, want de potentiële waterwingebieden worden of zijn verontreinigd.

Ook de huidige drinkwaterwinningen zijn niet zo beschermd dat 'risiko's zijn uitgesloten. De Commissie Bescherming Waterwingebieden stelt in haar rapport van 1980: 'in principe dient men het gehele intakegebied van een waterw'phats te beschermen. Immers, al het grondwater zal uiteindelijk de uinningsgebieden bereiken; wordt dat water verontreinigd, dan zal ook meestal de verontreinigde stof in de oorspronkelijke vorm of in de vorm van afbraakproducten (...) de winningsgebieden bereiken'. (3)

Op dit moment is (vanaf 1984) alleen het water beschermd dat er 25 jaar over doet om de winning te bereiken. Dat levert een somber beeld voor de toekomst op. Gevreesd moet worden dat met de Wet bodembescherming slechts 'kalamiteiten' in deze situatie verandering aan zullen brengen.

Dat deze kalamiteiten zich in de toekomst zullen voordoen daarop kun je vergif innemen: het middel atrazin wordt op zeer grote schaal gebruikt in de maisteelt op zandgrond. Van het middel is bekend dat het zich opheeft in de bodem. Bovendien is bekend dat het middel kan uitspoelen, in het buitenland is het diverse malen in het diepe grondwater aangetroffen. Het gebruik van het middel is toegelaten in waterwingebieden.

Aldcarb (Temik) wordt gebruikt als grondontsmetter in de aardappelteelt in het voorjaar. Het is in het buit-

tenland op verschillende plaatsen aangetroffen in het grondwater. Het middel is zeer giftig en niet toegelaten in waterwingebieden.

Ook van *dichloorpropeen* is bekend dat het uitspoelt en ook in het Nederlandse grond- en drinkwater al is aangetroffen.

Het veldonderzoek naar het voorkomen van deze middelen in het grondwater staat overigens nog in de kinderschoenen. De eerste resultaten daarvan bevestigen onze sombere vermoedens.

Saneren bij de bron

Dat alles vraagt dus om een aanvullend beleid. Zowel de Wet bodembescherming als de Bestrijdingsmiddelenwet bieden daartoe de mogelijkheden. Zowel het rijk als de provincie kunnen het uitgangspunt 'saneren bij de bron' waarmaken. De provincie heeft een wettelijk instrumentarium om bodem en grondwater tegen negatieve invloeden van bestrijdingsmiddelen te beschermen.

Het instellen van bodem- en grondwaterbeschermingsgebieden biedt de mogelijkheid om aanvullende/gedifferentieerde regels te stellen. Ook zijn er mogelijkheden om boeren die onevenredig veel schade lijden, deze schade te vergoeden. Blijft deze aanvulling achterwege dan blijft alleen de Bestrijdingsmiddelenwet over om een algeheel beschermingsnivo van bodem en grondwater te garanderen. Bestrijdingsmiddelen horen in ieder geval niet de bodem of het grondwater te besmetten en het beschermde oppervlak is nu zeer beperkt. Hoewel een provinciale regeling voor de landbouw wel aantrekkelijker kan zijn dan een algemene landelijke, is de groene lobby tegen aanvullende provinciale regelgeving op dit gebied al duidelijk merkbaar.

Het is natuurlijk ook geen plezierige boodschap voor een boer die deze middelen uiteindelijk voor zijn broodwinning gebruikt. De huidige beperkingen ten aanzien van het gebruik van bestrijdingsmiddelen en mest ervaren de boeren als een aanslag op hun inkomen en voor sommigen betekent het een bedreiging van hun voortbestaan.

Dat betekent niet dat de discussie over deze problematiek niet met hen gevoerd kan en moet worden. Het gaat niet om het aannemelijk maken van beperken, het gaat om het vinden van (praktische) oplossingen. Geen boer spuit met de intentie om daarmee het milieu schade toe te brengen. Het niet gebruiken van deze middelen kost geld. Het zuiveren van water echter ook. In tijden dat de landbouw zelf aangeeft dat zij haar grenzen heeft bereikt, moet gekozen worden voor nieuwe richtingen. De gevolgen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen horen in de keuzes een rol te spelen.

Daarbij vormt voorlichting over deze problematiek de basis voor het vinden van oplossingen die door alle partijen gedragen worden. 'Kalamiteiten' en de 'stadse blik van wantrouwen' kunnen dan in de toekomst werkelijk tot het verleden gaan behoren.

Literatuur

- 1 Losbladig systeem bestrijdingsmiddelen in waterwingebieden, Ministerie VROM.
- 2 Ontwerp Wet bodembescherming.
- 3 Richtlijnen en aanbevelingen voor de bescherming van waterwingebieden. Commissie Bescherming Waterwingebieden, 1980.
- 4 IMP Milieu '87-'91.

